

LLEGIR, ENSENYAR, TRADUIR.

ENTREVISTA A CARME SERRALLONGA

Per JOAQUIM NOGUERO

|| Article publicat a *Escola Catalana*, n. 318. Març de 1995. P. 39-47.

Parlar amb Carme Serrallonga (Barcelona, 1909) representa fer un llarg passeig pel món de l'ensenyament, els llibres, la traducció, la llengua. S'inicià com a professora a l'Institut Escola l'any 1932, on reconeix haver après tot el que després ha procurat de transmetre com a docent. També, la seva actitud oberta, comunicativa, dialogant. Recorda amb distanciament, però també amb un punt de recança, aquells anys en què anava per a "dona sàvia", abans del daltabaix de la Guerra Civil, quan la torre —d'ivori o no— s'havia esfondrat, i calia fer el més bàsic: llegir en català, silenciosament, per ensenyar i traduir des del silenci. Al capdavant, sempre li havia agradat comentar allò que trobava en la lectura; i traduir des del silenci era una manera de llegir més atentament. El mateix 1939, doncs, ja van fundar l'Escola Isabel de Villena amb un grup de companys de l'Institut Escola, que de mica en mica van acabar marxant quan semblava que no hi reeixien econòmicament. Però ella —fundadora, directora, professora— va continuar, tot i no cobrar els primers anys, gràcies al suport de la seva mare: "dues dones soles podíem viure d'una manera molt austera", diu. Més tard, vinculada per la traducció al món del teatre, també va donar classes d'ortofonia a l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual. I, ara, com sempre, coratjosa i assenyada, i idealista, té el gran sentit pràctic de saber què calia fer en les hores difícils; pacient també, i exigent amb el seu treball, però amable amb els altres, com la tieta que diu que també ha volgut ser per als seus alumnes. Carme Serrallonga viu al carrer Major de Sarrià retirada en el seu treball. El marc és el d'una cambra amb piano, gat i llibres, que per simplificar qualificaríem de *rodorediana*. Amb tot, les seves maneres de mestra continuen en les trobades amb un grup de mestres amics amb qui comenten llibres un cop a la setmana, o amb tres noies —també mestres i amigues— amb qui fa llatí els dilluns. I continua traduint per al teatre, com recentment els *Contes dels boscos de Viena*, per encàrrec de Pep Munné, una peça que li sembla "una meravella, una cosa increïble, d'una tristesa tremenda". I aprèn rus. I llegeix i llegeix, incansable, com sempre.

Joaquim Noguero: — **D'on li ve el gust per la lectura, de casa o de l'escola?**
Carme Serrallonga: — És una cosa una mica estranya, perquè aquest decantament per la llengua i la literatura em ve del meu pare, que gairebé no vaig conèixer. Va morir que jo tenia nou anys, i en tinc poc record. Però, com que era un home que llegia molt, m'havia omplert de llibres. I això que l'ambient de casa era menestral: el meu avi patern, que jo ja no vaig conèixer, era teixidor, imagini's. Però un d'aquells teixidors il·lustrats que tenia la passió dels llibres. La meva mare havia anat a les monges, i sabia brodar molt bé, encara que potser per influència del marit també llegia molt. I la banda materna de la família eren uns pagesos del Camp de Tarragona, que van vendre's les terres per venir a Barcelona, a posar-hi una fabriqueta. O sigui que no hi havia cap intel·lectual. I el meu pare tampoc no és que ho fos, però era un home cultivat: havia viatjat per Europa i Amèrica, sabia francès i n'havia ensenyat a la mare, parlava italià i una mica d'anglès... Però va morir molt aviat, el 1918, l'any aquell de la famosa grip, quan jo acabava de fer nou anys. No el vaig conèixer gaire, però recordo que m'explicava contes i em comprava llibres.

J.N. — **Així, devia aprendre a llegir molt aviat.**

C.S. — Sí, me'n va ensenyar la meva mare. Però no en vaig aprendre amb els llibres, sinó amb les esques de *La Vanguardia*. Les de la primera pàgina tenien unes lletres molt grosses, i la meva mare, tot jugant —per jugar, eh!, per entretenir-me—, m'ensenyava a distingir-les i a ajuntar-les en síl·labes, fins que un dia, davant un rètol, vaig llegir *le-che-rí-a*. Als quatre anys, per tant, ja vaig poder anar a escola. La mestra li havia dit primer que no agafaven ningú fins als cinc, però quan va veure que ja sabia llegir li va dir que "bueno, si esta mocosa ya sabe leer, que entre". Vaig llegir des de ben petita, i aviat va agradar-me molt: m'entretenia més que no pas jugar a nines. Com que a casa hi havia tots aquells llibres del meu pare, als set, vuit i nou anys ja llegia coses increïbles com els contes dels germans Grimm o *La dama de les camèlies*. Coses que ara sé que no les entenia, ni de molt.

J.N. — **A quina escola va anar?**

C.S. — Doncs, com que era filla única, la meva mare de seguida va voler que estigués en contacte amb altres nenes i, primer, em va portar a la que queia a la cantonada de casa, que era el col·legi municipal del barri. Tot seguit, però, vaig entrar a l'Escola Francesa, on vaig estar fins que vaig començar el batxillerat, als catorze anys.

J.N. — **L'Escola Francesa deu haver-la influït en la seva trajectòria posterior, sobretot com a traductora.**

C.S. — Moltíssim. De cultura, bàsicament, sóc francesa: ho va ser tota la primera formació i és una escola en què em vaig trobar molt bé. Ens feien llegir molt, cosa que a mi ja m'estava bé, i ben aviat coneixia tots els grans autors de la cultura francesa: Pascal, Racine, Rabelais, Montaigne... Això, al país, no passava. Teníem aquells llibres de lectura que aquí encara no es feien, amb textos d'autor comentats a sota. Aquest sistema et familiaritzava molt aviat amb els grans autors.

J.N. — Vostè ja havia estat professora abans de la guerra, a l'Institut Escola.
C.S. — Sí, quan vaig acabar la universitat (1931) es va començar a preparar l'Institut Escola, fundat l'any següent, i vaig ser del primer grup de professors. Ho portaven el doctor Balcells, de llatí, i el doctor Xirau, de filosofia, que van fer una llista dels alumnes que havien acabat aquell any, una primera fornada de gent molt jove, perquè a l'Institut Escola les classes es feien amb dos professors: l'oficial, que diríem, normalment un catedràtic d'institut que s'havia traspassat a l'Institut Escola; i un altre de jove, que hi feia l'aprenentatge. Vaig ser una de les persones que van entrar en aquesta llista, i quan em van demanar si hi volia anar, em va fer molta il·l·lusió. És clar, tot just havent acabat aquell any, que et vinguin a oferir una cosa així, oi? A més, primer ens havien donat unes conferències el doctor Mira, el doctor Xirau..., tot de gent important que ens explicava el projecte, i quan se'ns deia que Catalunya s'estava fent i que l'Institut Escola havia de ser un model d'escola, en fi, feia molta il·l·lusió!

J.N. — I aleshores va venir la guerra...

C.S. — I tot això se'n va a passeig, sí. Tot va canviar. La meua idea fins aleshores havia estat la de fer crítica literària, investigació, treballs d'arxivística. Anava per aquest camí de persona sàvia, i la Guerra Civil ho va engegar tot a rodar. Vaig pensar que hi havia moltes coses que s'havien tornat inútils, i que tot allò ja no valia la pena, que calia fer feines més immediates que entretenir-se a precisar segons quins detalls. La Guerra Civil va ser una mena d'ensorrament absolut. A mi em va canviar la vida. Pensava en el que volia fer abans, i em deia: quina bestiesa! Havia deixat de fer-me il·l·lusió, sí. I com que, d'altra banda, a l'Institut Escola m'hi havia trobat molt bé, vaig pensar que aquest era el camí.

J.N. — De tota manera ja li devia agradar fer classe.

C.S. — Sí, estar amb la canalla, si no ets un d'aquells mestres repatanis que tot ho troba malament, conserva animat, jove. A més, el temps passat a l'Institut Escola havia estat una experiència extraordinària, vam tenir una gent que ens va ensenyar i ens va posar al cap moltes coses que jo encara crec ara: un tipus d'educació que, sobretot, vol obrir el pensament del joves perquè aprenguin a pensar per si sols. Aprendre a pensar per tenir els elements per viure: després, tot és llançar-se i nedar.

La represa a la Isabel de Villena

J.N. — Tot això els va portar a obrir una nova escola?

C.S. — Sí, la Isabel de Villena, que vam fundar fa més de cinquanta-cinc anys i encara existeix.

J.N. — I com va anar?

C.S. — Doncs, vam començar el 1939, quan a la resta de l'Estat encara no s'havia acabat la Guerra Civil. Va ser una mena de bogeria llançar-se a un projecte de col·legi que volia ser una mena de continuació de l'Institut Escola.

Ho fèiem tot en català! Però era lògic, si tenim en compte que hi venien antigues alumnes nostres, les mateixes nenes de l'Institut Escola.

J.N. — I durant aquells primers anys, que és justament quan la repressió va ser més dura, no van tenir cap problema?

C.S. — Vam estar de sort. Es veu que quan vam demanar permís a Burgos, com era obligat, es van descuidar alguna cosa que va fer que —sense que fos culpa nostra— no constéssim a les llistes de la inspecció. En devien saber tan poc com nosaltres, i això ens va salvar. Devia ser cap al final dels quaranta que em vaig trobar al tramvia amb el senyor Galí, que portava uns nés a la nostra escola, i em diu: "ja ho sap, que la seva escola no existeix?", i llavors em va explicar que li ho havia dit la senyora Galí, que era inspectora, i que, després d'estar "exiliada" uns quants anys fora de Barcelona, li havien assignat el nostre districte. S'hi va ficar perquè a la nostra escola hi tenia nés, i no érem a la seva llista. És clar que no havia vingut mai cap inspector! Però això ens va beneficiar: quan van començar a arribar-ne ja havia passat el pitjor. Tot i això, una vegada va venir un senyor que es deia Calvo, que quan va veure una paraula escrita en català a la pissarra es va posar fet un fúria: "si la próxima vez que venga, vuelvo a encontrarme una palabra en catalán, les cierro la escuela en veinticuatro horas".

J.N. — En què concretaria el mestratge de l'Institut Escola, que diu que els feia de guia?

C.S. — Ah, era una cosa estupenda! L'ensenyament d'ara s'hi acostava molt, però aquell era més refinat. Trobo que, a vegades, l'actual és una mica barroer. És clar que els temps han canviat molt, i tampoc la gent no és com la d'aleshores: parlem malament, i sembla que estigui de moda fer-ho d'una certa manera, que respon també a una falta de finor del pensament. A l'Institut Escola el professor no s'explicava mentre els alumnes callaven: eren classes molt dialogants, amb una gran comunicació entre professors i alumnes; no hi havia premis, però tampoc càstigs; es mirava que l'alumne tingués responsabilitat, que aprengué a pensar per si mateix, i que discutís les coses si no les veia clares. Però tot això fet amb mesura i amb un ordre. Per a mi, ha estat l'època d'or de la meua vida. I al Villena, és clar, com que eren nenes que hi venien o filles d'antics alumnes, doncs vam continuar en la mateixa línia, tal com volien els seus pares. Com que era obligat que l'escola fos solament de nenes o de nens, vam triar de nenes, però —que jo recordi— sense cap raó concreta.

J.N. — Potser eren més professores?

C.S. — No, no, devíem ser meitat i meitat, aproximadament. Segurament vam pensar que no tindríem tants problemes amb l'Administració, perquè els nens havien de fer la instrucció militar i tot això...

J.N. — Encara dóna classes?

C.S. — De llatí a unes noies amigues meves, però ho faig per gust. Ara ja fa cinc anys que no vaig a l'escola. Primer vaig deixar el càrrec de directora, que havia fet tota la vida, perquè trobava que per a mi ja era massa feina. Però encara vaig donar classes un parell d'anys més, fins que em va semblar que

ja era massa gran. En tinc vuitanta-sis, i vaig plegar als vuitanta. Començava a haver-hi massa distància entre els alumnes i jo. Crec que sempre m'hi havia entès bastant bé. Però, en fi, vaig creure que era millor plegar el dia que em semblés que ja ho feia una mica d'esma, i així va ser. Havia anat deixant classes progressivament, fins que només em quedava la literatura catalana de COU. Cada any em deia que aquell seria l'últim; però em demanaven que no ho deixés, i continuava.

J.N. — A la GEC vostè és qualificada de *pedagoga*, però sé que no li acaba de fer el pes. Per què?

C.S. — Doncs, perquè jo he fet de mestra molts anys, però només sóc això: una senzilla mestra que ha intentat comunicar les coses que havia après a gent més jove, per veure si també podia encomanar als alumnes l'entusiasme per aprendre. Ser pedagog, en canvi, és una cosa molt més important: és gent que ha escrit i ha teoritzat sobre la pedagogia. Jo solament he fet una mena de pedagogia aplicada a la meua manera de ser, bo i procurant ser una mena de companya dels alumnes, una mica com una tieta amb els seus nebots. Sempre m'hi he trobat en família i, realment, quan ja no m'hi vaig sentir així, ho vaig deixar.

J.N. — S'identificaria, però, amb la línia d'algun pedagog concret?

C.S. — No ho sé. La meua pedagogia és la de l'Institut Escola. Em van fer allí, i hi estic d'acord en tot. La veritat és que si no hi hagués anat a parar no sé què hauria fet. No crec que m'hagués presentat mai a oposicions: no sé ben bé per què, però era una opció que em repugnava, mai no m'havia agradat. I no pas per mandra, sinó potser perquè formar part d'un cos de funcionaris de l'Estat no em feia el pes, cosa que és una bestiesa, perquè tots els meus professors ho eren, funcionaris. Però no sé, potser perquè era de l'Estat espanyol... En canvi, de treballar a l'Institut Escola de la Generalitat, no te'n parlaven com d'estar d'empleat en un lloc, sinó com de ser a la Cultura, i d'ajudar els petits perquè fossin grans d'una altra manera de com ho havíem estat nosaltres. M'hi vaig trobar ficada gairebé sense saber com.

J.N. — I ara que, com a mestra, ha vist passar gairebé seixanta anys, quina evolució li sembla que ha fet l'ensenyament?

C.S. — Ja fa temps que en sóc fora, perquè els darrers anys d'escola ja em limitava a donar la meua classe. I no ho sé. No ho sé, perquè s'han fet canvis tan tallants, que en tot això d'ara jo m'hi trobo una mica estranya. Em fa l'efecte, i sé que això no agradarà a molta gent i que en pot molestar molts d'altres, però a mi em sembla que la gent està carregada de bones intencions i que, en canvi, a vegades les coses no acaben de ser el que un voldria. I no goso dir-ho perquè és prou clar que les escoles tenen moltes dificultats per adaptar-se a aquests canvis, que impliquen tot un seguit de coses prèvies.

J.N. — Vol dir canvis socials?

C.S. — I econòmics també. Fer l'escola que sembla que s'ha de fer, amb grups petits d'alumnes i tantes matèries per triar no crec que hi hagi gaires escoles que puguin aguantar-ho econòmicament. No n'estic gaire al corrent, però em

sembla que aquests darrers anys es peca una mica d'actuar com si es descobrís el món, com si fins ara no s'hagués fet res i ara arribés la gent que ho ha d'arreglar tot. Pel que veig no em sembla que resolguin gran cosa, i al final tot depèn del mestre: n'hi ha que et podrien fer avorrir la cosa més entretinguda del món, i d'altres que saben despertar l'interès dels alumnes i que els motiven. El problema és que hi ha gent que ho fa sense vocació, potser perquè no se li va acudir res més, o perquè els va semblar una carrera curta o més fàcil que altres. Però costa molt ser un bon mestre: té unes responsabilitats envers la persona, en tant que hi influeix. De fet, tot el que va lligat a l'ensenyament deu ser molt complicat, perquè no hi ha cap país que ho hagi resolt. Es fan canvis continuadament. En part, perquè la gent canvia i l'escola ha adaptar-s'hi. Però es fan massa provatures. I, a més, ara es llegeix tan poc...

El llegat humanista

J.N. — Provant provant, i relacionat amb aquest llegir poc, ara com ara sembla que ha tocat el rebre a les humanitats, en els nous programes.

C.S. — D'això, no en parlem! Em fa l'efecte que és una cosa molt perillosa, perquè les humanitats és el que forma realment una persona. Per molta química, física i matemàtiques que la gent sàpiga, malament si no van combinades amb matèries de lletres. El problema és que les ciències han avançat una barbaritat, i que se saben tantes coses noves que les criatures tampoc tenen temps d'assimilar-ho tot. Aquella mena de formació global del Renaixement, amb gent com Leonardo o Miquel Àngel, ja no és possible. Se t'escapa. No hi caben tantes coses a la ment humana, i s'ha de triar. Fins ara aquesta tria ha anat eliminant, de fet, les humanitats. Així que no sé si els qui planifiquen els programes són de formació científica, però val a dir que, si són uns científics que creuen que poden prescindir de les humanitats, jo tampoc no me'ls creuria com a científics.

J.N. — Sembla haver-hi una certa tendència a passar d'un extrem a l'altre.

C.S. — Hi ha moltes altres coses que fallen. Aquest va passar de ser un país que oficialment era catòlic —cristià, no: crec que era un país catòlic, però molt poc cristià, precisament—, un país d'un catolicisme oficial que obligava a ensenyar la història sagrada i doctrina, a convertir-se de cop i volta en un altre on tothom ja s'havia oblidat de la religió. I penses: com és possible això en un país que era tan capellanístic? I, és clar, deixar de banda la religió com a doctrina és una cosa, però eliminar tota la cultura que hi anava lligada és un disbarat, perquè hi haurà un moment que les criatures aniran a un museu, veuran un cert tipus de quadre, i se'l miraran com si fos ple de ninots, perquè no hi entendran res. Hi ha tota una part de la cultura religiosa que ha format part de la cultura europea, feta de conjunció dels mons hebreu i grecol·latí, i sense un d'ells perdriem una part important de nosaltres mateixos. Ara hi ha criatures que quan els parles de Jacob, d'Abraham o del Sermó de la muntanya no saben de què va. I tot això es pot explicar sense necessitat de barrejar-hi la religió, si es vol. Però s'han fet coses de pura barbàrie, com dir: "això no ha existit mai, i no en volem sentir parlar". Així, de mica en mica,

Carme Serrallonga a la celebració del desè aniversari de l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual, a un restaurant de la Plaça Reial, Barcelona, 1970. A la seva esquerra: Ricard Salvat, Maria Aurèlia Capmany, Albert Ràfols Casamada, Maria Girona, Bartomeu Olsina, Natàlia Solernou. Drets a l'extrem dret: Joan Argenté i Arnau Puig; tercer a l'esquerra: Prof. Ricard Albert. (Fotografia: Arxiu EADAG).

s'han anat perdent moltes de les coses que ens han format com a persones, perquè encara que no vulguem la nostra ètica també ens ha vingut donada pel cristianisme. Aquí, fins i tot les persones atees, per més que no vulguin, tenen una ètica d'arrels cristianes. Tot això no es pot negar, forma part de la nostra realitat. Com podem renunciar-hi?

J.N. — De fet, en el nostre cas és claríssim que fins i tot un poeta com Joan Oliver, que costaria qualificar de creient, té una poesia plena de referències cristianes.

C.S. — És clar. Jo gosaria dir que massa creient tampoc no ho sóc, més aviat sóc agnòstica, però me'n guardaria prou de criticar ningú. I és que no cal! Forma part d'un mateix, ni que sigui per haver-ho discutit i pensar que certes coses no t'acabaven de convèncer.

Coeducació

J.N. — A l'Escola Isabel de Villena, també van ser dels primers a aplicar la coeducació, oi?

C.S. — Sí, es pot dir que teníem una mena de coeducació mig amagada. Les escoles de nenes podíem tenir nens fins als set anys, però després se'ls sepa-

rava. Doncs bé, com que molts eren germans de les nenes que hi venien, els pares no volien que el nen canviés d'escola, i ens demanaven que el deixéssim continuar. Sempre en vam tenir uns quants, i quan venia un inspector els amagàvem, tot aprofitant un altre local nostre que era al mateix barri. Així que, de fet, no és que féssim coeducació, sinó que hi havia tres o quatre nens en cada grup, sis com a màxim. Es va anar fent de mica en mica.

J.N. — Així, ni els professors ni la canalla no devien notar cap canvi quan es va poder oficialment?

C.S. — No cap, perquè ja hi estaven acostumats. Però vam guanyar tranquil·litat, perquè fins llavors havíem anat amb molta por, realment.

J.N. — També hi devia simplificar tot molt, perquè fins llavors els nois no es devien poder examinar amb vostès per poder passar de curs, oi?

C.S. — No, com que oficialment no n'hi podia haver, s'havien d'anar a examinar a l'institut. Normalment els teníem fins a ingrés; i per això, quan venien els inspectors de segon ensenyament, els podíem dir sense mentir que no en teníem, perquè al batxillerat és cert que no n'hi va haver fins que es va autoritzar la coeducació i podíem tenir nens a l'escola. Fins llavors, als pares jo sempre els havia recomanat que portessin els nois a l'Institut Francès, que era una escola que no és que s'assemblés a la nostra, però que jo me'n fiava molt.

Fer llegir els joves

J.N. — És per la seva relació amb la canalla que va traduir literatura infantil?

C.S. — No, això va ser per pura casualitat. De l'editorial Galera, em van dir que, com que havia traduït molt de teatre, podria traduir bé llibres infantils, perquè hi donaria un cert desencarcamment. Em van demanar si ho volia fer, i m'hi vaig posar perquè representava dedicar-me al mateix que ja coneixia d'escola, però d'una altra manera.

J.N. — Així creu que la literatura infantil demana un tractament específic del llenguatge?

C.S. — Depèn de l'edat, però sí: segons quin fos el llenguatge triat, el nen no l'entendria. A mi, com que sempre he estat partidària que el llenguatge fos al més clar possible, ja m'anava bé.

J.N. — Però vostè deia que ja havia llegit *La dama de les camèlies* de ben petita.

C.S. — Sí, una edició castellana amb uns gravats preciosos, que em feia una pena tremenda, quan al final moria la Margarida Gautier. Feia uns plors! Però ho llegia com qui llegeix un conte sense ni adonar-me de moltes coses. Als tretze o catorze anys ja m'havia llegit Blasco Ibáñez, i fins i tot Zola, afiguri's. És clar que hi havia coses que no les acabava d'entendre, i em relliscaven.

J.N. — Així, no deu haver pas limitat les lectures dels seus alumnes?

C.S. — No, però sempre he procurat que llegissin els llibres per a gent gran que no els poguessin pertorbar. Sense amagar-los res, però recomanant-los que

segons quin llibre el deixessin per a més endavant. De tota manera havíem llegit a classe la traducció catalana de *Crim i càstig* amb nois i noies de quinze anys, i el van entendre i els va agradar molt. És clar que l'adolescència d'ara també és molt diferent de la que jo havia conegut: què puc prohibir que llegeixi un adolescent que pot haver vist pel·lícules pornogràfiques o de violència amb tota tranquil·litat? I, d'altra banda, a mi tampoc m'havia fet cap mal.

J.N. — Si de cas li haurà fet bé, no?

C.S. — Suposo que sí. Però això depèn de moltes coses: dels temperaments, de la gent amb qui vius... Ho he vist a l'escola: criatures que tenen uns pares que llegeixen moltíssim i que també ho han fet, han llegit coses molt serioses, que no es consideren per a criatures, i se les han pres molt bé i ho han discutit amb els pares. En canvi, d'altres... Mira, una vegada un pare es va queixar perquè no volia que la seva filla llegís *Pepita Jiménez*, de Valera, "un libro tan indecente", perquè "mi hija no leerá nunca estas inmundicias". Li vaig dir: "escolti, el senyor Valera és un dels escriptors castellans més importants del segle XIX". Però no en volia saber res. Ara: també hi ha un tipus de lectura grollera que no l'hauria fet llegir mai als meus alumnes, però simplement per estètica, perquè és una literatura que no m'ha distret mai.

La traducció

J.N. — De quines llengües ha traduït?

C.S. — De l'alemany, el francès, l'anglès i l'italià. Sempre m'han agradat les llengües. A la universitat estudiàvem llatí, grec, hebreu i àrab: de llatí n'he donat classes durant molts anys, i de grec, uns quants, fins que va venir a l'escola una professora llicenciada en clàssiques. D'hebreu i àrab en aquests moments ja no en sé res, fora de conèixer les lletres de l'alfabet, perquè no vaig continuar. Havent anat a l'Escola Francesa, el francès el sabia molt bé. I després, mentre estudiava a la universitat, vaig anar a l'Institut Alemany, fins que va venir la guerra. Llavors, amb aquella ajuda tan descarada dels alemanys, vaig dir-me que no en volia tornar a saber res, i vaig llençar al drapaire tots els llibres alemanys que tenia. Però al cap d'uns quants anys, vaig pensar: "Que idiota! També hi va haver alemanys perseguits". I aleshores m'hi vaig tornar a posar sola, simplement per ganes d'aprendre'n. A casa també hi havia tot de llibres italians dels meus pares. Recordo, sobretot, unes gramàtiques amb gravats, perquè hi havia jugat molt, i així es pot dir que hi vaig anar entrant, sense ni adonar-me'n, pronunciant-lo molt malament, suposo, fins que el vaig acabar d'aprendre després, viatjant per Itàlia. De fet, el català també l'havia après sola, llegint *Lo trobador català*, primer com si fos castellà, i de mica en mica associant les paraules amb les que coneixia de la llengua parlada. Tot plegat he estat feta d'una pila d'influències, que vénen de molts cantons diferents.

J.N. — S'ha sentit més atreta per una llengua que per altres, o per un autor o un tipus d'autor determinat?

C.S. — Més aviat per autors. N'hi ha que m'ha agradat molt traduir-los, i d'al-

tres, per encàrrec. Però no he fet gaires coses per obligació, sempre m'han deixat triar bastant. Una de les primeres coses que van publicar-me va ser Büchner, que havia descobert per casualitat i em va agafar com una mena de fal·lera. En Josep Maria Carandell i en Xavier Fàbregas, primer, i després en Ricard Salvat, quan va fer l'Escola d'Art Dramàtic, són els culpables que em dediqué a traduir, perquè són els qui m'hi van animar.

J.N. — El teatre la va dur a la traducció, o la traducció al teatre?

C.S. — Van coincidir. Jo havia començat amb el teatre quan, entusiasmada per Büchner, em vaig posar a traduir-lo. Traduir teatre sempre m'ha agradat, encara que hi ha gent que diu que és tan difícil. Una vegada m'ho deia en Parcerisas. Potser sí, però jo sempre m'hi he trobat molt bé: el diàleg fa que traduir sigui més lleuger, més ràpid.

J.N. — De poesia, no n'ha traduït?

C.S. — No, no: s'ha de ser poeta. N'estic traduint ara, però per a mi, no per publicar-la. Aprenc rus, i estic llegint una poetessa; però encara estic als pals i ganxos, que dèiem a escola. És una poesia que m'agrada molt: de sentiments molt íntims, molt poc guarnida, de llenguatge molt clar, molt senzill, que és preciosa...

Una llengua senzilla però rica

J.N. — Ara que diu això, a vostè li agrada un registre proper a la llengua parlada, oi?

C.S. — Sí, proper a la llengua parlada, però sense caure en els extrems del que en diuen el *light*, que representa el perill de desplomar-la, de perdre-li una gran part del seu vocabulari. La gent ha de pensar que paraules que a nosaltres, els barcelonins, ens semblen estranyes per als de Lleida o per als de Tortosa són corrents. Voler fer un català, que no és que sigui *light*, sinó que sols és barceloní, em sembla molt trist, perquè la llengua és molt més rica. Llavors sí que tindrien raó els valencians que diuen que ells no parlen català. I això és absurd. Ara estem despullant el català de coses bàsiques, quan si no ho entenen els d'una part de Catalunya, doncs és igual perquè ja ho entendran els de l'altra. Recordo que vaig anar a Elx, i ens vam posar a xerrar amb la portera del *Huerto del Cura*, que li diuen, que parlava alacantí, i em semblava sentir parlar Ausiàs Marc i Roís de Corella: les mateixes paraules. I pensava: si ho dic a Barcelona, es creuran que m'ho invento. Però és una gent que no ha viatjat. Doncs que passin a veure la resta dels Països Catalans! Trobo absurd voler-ho reduir. Ara, fer el contrari, buscar una llengua envitricollada, que porti cotilla i no pugui ni moure el cap, doncs tampoc! Un escriptor ha de saber el registre que necessita: és una cosa de nas, d'instint.

J.N. — De vegades, el problema del català sembla el de voler-lo limitar a un sol registre.

C.S. — Sí, és que el català té una història tristíssima. Amb la prohibició d'escriure'l va ser molt més fàcil que es deformés, que agafés coses que li venien de fora, amb el castellà com a llengua oficial, que s'hi anava ficant de mala

manera, i que s'hi fica encara. Aleshores, hi va haver un afany de treure tot el que no fos català, amb l'aplicació d'un purisme exagerat, perquè totes les llengües en tenen, de préstecs. És l'actitud lògica d'una gent que defensava una llengua que creia que se'ls moria i que volien apuntalar amb el que creien que tenia de més autèntic.

J.N. — **Ha tingut mai tibantors amb la correcció editorial?**

C.S. — No, només una vegada recordo que en una traducció per a Edicions 62 deia d'algú que era un *mitjacerilla*, i el corrector m'ho va canviar per *nyicris*, perquè es devia pensar que *cerilla* era una castellanisme. Bé, ja m'agrada. Però, vaja, dius d'un xicot que és un *mitjacerilla* i ja l'has explicat. A més, tant *mitjacerilla* com *cerilla* són molt catalans. Als pobles sempre s'havia dit, no diem pas que siguin paraules castellanes *faldilla* o *cotilla*, oi? El que és un castellanisme, precisament, és el *misto*, que ve de la *mixtura* i el *mixto*, que es troben en Larra i molts escriptors castellans del XIX.

J.N. — **I què en pensa de l'anomenat llenguatge políticament correcte?**

C.S. — Què vol dir?

J.N. — **Doncs, per exemple, quan es recomana no fer servir un llenguatge sexista (el fals genèric masculí: *home* per *humanitat* o *els humans*, etc.)**

C.S. — A mi això no em preocupa gens. Jo quan dic "la humanitat" hi veig una cosa més difuminada, més global, i quan dic "l'home és un animal pensant", doncs ho sento més pròxim. Per mi, aquest "home" té el sentit de persona, i després hi ha persones mascles i persones femelles. En totes les llengües vol dir això. Quan dic "la història de l'home" no em sembla que dic el mateix que quan dic "la història de la humanitat". I la veritat: si el que ha d'anar bé per a les dones són coses com aquestes, em fan trencar de riure! Jo no m'he sentit mai rebaixada com a dona pel fet de sentir dir: "l'home és una ànima racional". Tant se me'n dóna: déu-nos-guard d'estar lligats a coses tan formalistes, perquè encara que diguin que la forma dóna un contingut, en aquest cas em sembla que és mentida, vaja. Miri, una vegada el doctor Rubió, tot just acabada la Guerra Civil, va donar una conferència a l'Institut Francès que parlava de les falses investidures, on va dir que Catalunya era un país que hi té una certa tendència: o sigui, que ocupen llocs rellevants i de compromís gent que no hi està preparada. És una cosa que em va quedar gravada aquí al cervell, perquè és un dels mestres que m'he estimat més, que ens va ensenyar coses molt sensates, autèntiques i decents. Per això m'agradaria saber d'on ve tot aquest renou. Si aprendre bé una llengua ja és tan difícil, per què afegir-hi coses que depenen de moments psicològics tan concrets.

La condició de la dona

J.N. — **Vostè, que havia estat amiga de la Maria Aurèlia Capmany i de la Montserrat Roig, comparteix el seu feminisme reivindicatiu?**

C.S. — Bàsicament sí. Passa que no sóc una feminista militant. A veure, com ho diria? He tingut la sort que he estat una dona que sempre he viscut com un home. M'he hagut de guanyar la vida sempre, i no he trobat dificultats de

les que diuen que poden trobar les dones, potser perquè en el camp de l'ensenyament no hi són: si la gent fa oposicions, guanya el mateix. En aquest sentit, doncs, no hi he notat diferències. Vaig ser directora d'una escola, i mai no hi vaig tenir problemes amb els professors-homes. És clar que jo tampoc he estat mai una persona dominant, perquè hi ha dones que quan es posen a ser autoritàries són tan molestes com pot ser-ho un home del mateix caràcter. No he dominat, doncs, a ningú, però tampoc no m'he deixat dominar.

J.N. — Al llarg del dossier d'aquest número, es diu que quan la dona accedeix a llocs de treball ocupats tradicionalment per homes, s'hi ha hagut d'adaptar més que no pas hi ha pogut aportar. Llegia fa poc, en un article escrit per una escriptora jove, que amb l'entrada a aquest món competitiu la dona també hi ha perdut coses. Què en pensa?

C.S. — No ho sé, la veritat: tenir la vida resolta per algú altre —el marit, el pare o el germà gran— no sé si és un avantatge! No sé si aquesta vida domèstica, dependent, és una sort. Jo m'hi hauria mort, sincerament. I no crec que es pugui parlar de felicitat, a propòsit d'aquesta vida. Penso ara en aquella escriptora anglesa, la Jane Austen, que escrivia les seves novel·les tancada a casa: no hi explica pas històries felices, sinó moltes insatisfaccions, molts conflictes. Hi ha dones a qui pot anar bé, però em sembla que és per l'educació: no crec que hi hagi cap home a qui pogués agradar resignar-se a una vida passiva a casa seva. Quan un home té ganes d'aquesta mena de tranquil·litat es fa frare.

J.N. — Els darrers anys s'ha parlat molt de literatura de dones. A vostè li sembla que es pot parlar d'una escriptura específicament femenina?

C.S. — No ho sé, es diu. Si de cas respondria a una determinada sensibilitat personal, a la qual tampoc no han de correspondre totes les dones. Penso en la Víctor Català o en Patricia Highsmith: no sé si la literatura d'aquestes dues escriptores és gaire femenina. La diferència, doncs, més que entre una dona i un home, més aviat vindria donada per una qüestió de sensibilitat. Hi ha moments de Marcel Proust que podrien semblar escrits per una dona. Però aquestes coses són molt difícils de dir. No puc fer una distinció clara entre escriptors i escriptores: jo només veig persones, i no sabria trobar-hi diferències, fora del físic. Vaig treballar molts anys amb nens i nenes, i ni respecte dels sentiments ni de la intel·ligència podria dir que fossin diferents. Els nois són més forts i més tabalots, i les noies, més reconstruïdes, perquè la persona que no té tanta força es defensa com pot, però res més. Així que no sé si hi ha una escriptura específicament femenina. Però, potser perquè no m'he sentit mai diferent, m'agradaria que fos que no.

J.N. — I una última qüestió: no s'ha sentit temptada mai per la creació?

C.S. — És que no en tinc cap necessitat. M'ho passo bé llegint, m'agrada traduir, que és una manera de llegir més atentament, entenent més, i a vegades he pensat que m'agradaria ser escriptora, però no ho sóc. I això que de jove havia escrit molt, no diré que no. Però l'escriptor en sent la necessitat, i jo no necessito convèncer ningú de res, ni de dir-ho per escrit.